

Irmari Rantamala

Martta

Ensimmäinen
osa



TR-24

Martva

Irmari Rantamala

Martva

HARHAMA

Toinen jakso

Kustantamo Helmivyö
Turku 2024

Irmari Rantamala: Martva.

Julkaissut alun perin Kustannus Oy Kansa, 1909.

ISBN: 978-952-7469-49-1

Kustantaja: Kustantamo Helmivyö

Valmistaja: BoD – Books on Demand, Norderstedt, Saksa

Lukijalle

Irmari Rantamalan esikoisteos *Harhama* ilmestyi vuonna 1909 ja herätti runsaasti julkista keskustelua. Teosta syytettiin sensuaalisuudesta ja suoranaisestä pornografisuudesta, mutta myös teoreettisuudesta ja vaikeaselkoisuudesta.

Kustantajalla oli kuitenkin uskoa Rantamalaan, ja kun tämä lähetti *Harhaman* jatko-osan *Martvan* käsikirjoituksen, kustantajan edustaja Väinö Hämeen-Anttila piti sitä kiinnostavana. Kirjailijan kanssa työskentely oli tosin hankalaa, kuten Hämeen-Anttila on todennut eräässä kirjeessään. Siinä hän kertoo, että Rantamala vaatii nopeita päätöksiä pelkästään jatko-osan ensimmäisen osan perusteella. Lisäksi käsikirjoitusta ei saanut editoida.

Martva joka tapauksessa ilmestyi Kansa-kustantamon toimesta kolmena niteenä vuonna 1909 – käytännössä *Harhaman* perään! Trilogia ilmestyi ilman kansikuvia mahdollisimman halvalla tehtynä. Jotkut arvostelut olivat myönteisempiä kuin *Harhaman* kohdalla, ja uutta teosta pidettiin paikoin parempana. Toisaalta jo *Harhamaa* rusikoinut Uuden Suomettaren Nuutti Vuorisalo totesi uudesta teoksesta puuttuvan ”valtavaa, värähtelevää voimaa”, jota kaikesta huolimatta Harhamassa näkyi.

Martva liittyy *Harhamaan* vain välillisesti, vaikka ne ovatkin saman kokonaistaideteoksen osia. Aiemman teoksen päähenkilö Harhama esiintyy *Martvassa* sivuosassa, ja siinä luetaan hänen kirjaansa ”Varotushuuto” (jonka kirjoittamista *Harhamassa* seurataan) sekä käsitellään sen vastaanottoa. Teoksella on turmeleva vaikutus kirjan pääpariin Martvaan ja Oolaviin. *Harhamassa* tärkeä Perkele on mukana jatko-osassakin, mutta Rantamalan

elämäkerturin Marko A. Hautalan mukaan paholainen vaikuttaa enemmänkin ”harmittomalta ja hauskalta veikolta”. Nykylukijan huomiota kiinnittää monien jaksojen runomaisuus – *Marttoa* voi pitää yhtenä ensimmäisistä suomalaisista säeromaaneista, kyse ei nimittäin ole kokonaisesta runoelmasta.

Tiedetään, että Rantamalan piti kirjoittaa lisää osia *Harhamaan*, mutta teksti ei ole joko valmistunut tai käsikirjoitus on kadonnut. Harva 1900-luvun romaani kuitenkin herättää yhtä paljon keskustelua kuin *Harhama*: Markku Eskelinen pitää sitä *Raukoilla rajoilla* -kirjassaan yhtenä tärkeimmistä kauden suomenkielisistä proosateoksista, Ville-Juhani Sutinen kommentoi sitä laajasti yli-pitkää poikkeuskirjallisuutta käsittelevässä teoksessaan *Vaiivan arvoista* (ja pitää sitä täydellisenä epäonnistumisena, jolle vain vaikea saatavuus on taannut myyttisen hohteen), Marko A. Hautala julkaisi vuonna 2021 Rantamalasta tuhatsivuisen elämäkerteoksen, joka sai laajaa huomiota ilmestyessään.

Martoa on julkaistu sähkökirjana kammottavilla romanttiseen viihteeseen viittaavilla kansikuvilla, mutta painettuna sitä ei ole julkaistu koskaan uudestaan. Marko A. Hautala pitääkin sitä unohdettuna teoksena *Harhamaan* verrattuna. Nyt kuka tahansa lukija voi tarkistaa näkemysten oikeellisuuden. Helmivyön laitoksessa on pyritty noudattamaan alkuperäisen painetun laitoksen säejakoja.

Juri Nummelin

Lähdekirjallisuutta:

Marko A. Hautala: *Algoth. Kapinallinen kynämies. A. Untolan merkkillinen elämä*. Warelia 2021.

Ville-Juhani Sutinen: *Vaiivan arvoista. Esseitä poikkeuskirjallisuudesta*. Avain 2022.

Synti aseena ihmisellä on myrkyllisin käärme.

Pakene syntiä kuin käärmettä!...

Huono ihminen on syntiäkin vaarallisempi...

Taivas huikesi omaan kirkkauteensa. Tulvillaan tulvi se Jumalan kunniaa. Enkelit veisasivat Hänen ylistystänsä:

— “Pyhä, pyhä, pyhä, Herra Zebaot!”

* * * * *

Hohtena helisi kaikki. Kaikki säteili sädesuihkuna. Auringon kehän kirkkautta oli ilma. Valo-uhkuna hehkui se kuin itse auringon sisusta. Kuin armain luomis-aamu hohti kaikki värähtämättä. Kaikki välkkyi, kaikki kimalsi. Kaikki hohti kunniata Jumalalle. Kaikkeuden kaikki auringot paistoivat valo-uhkuun uponneina ja enkelilaulu leijaili kirkkaana sävelpilvenä korkeudessa.

Kirkkaat ovat Jumalan asunnot.

Hartaina viskoivat vuoret huippujansa korkeuteen. Punakirkkautena paistoivat ne yleisen valon sakeudesta.

Rinne hohti. Kivensyy oli täynnä jumaluutta ja huippua kruunasi Hänen henkensä.

Valoisat ovat Hänen asuinsijansa. Tulvana tulvii Hänestä valo.

Pimeydeksi hupeni kaikki muu valo taivaan kirkkauden rinnalla. Hänen valonsa huikaisi auringot sammuksiin. Ne hukkuivat hänen valonsa paljouteen kuin tähdet päivällä auringon valomeereen. Kuin sammuneet tuhanhituset kierivät ne Hänen kirkkaudessaan. Tomupilvenä tanssivat siinä tähdet, kuut haihtuivat mitättömyydeksi ja Hänen valonsa lakaisi kaiken pimeydeksi.

Ei mikään voi himmentää Jumalan kirkkautta. Ei mikään voi hänen kunniaansa pois ottaa.

Ikisinenä paistoivat vedet vuorien välissä. Ne hohtivat pyhyyttä suuren kirkkauden sekaan. Autuutena hymyilivät ne Hänen jaljojensa juuressa, kuvastaen Hänen kirkkauttansa. Ranta oli rauhan maata, virranvyö puhtautta. Ei ollut tahraa, ei syntiä, ei pimeyttä pilkkuna valolla, ja onneensa ja hurskauteensa huikesi kaikki.

Pyhät ovat taivaat, joissa Jumala asuu.

* * * * *

Valo puhkesi kirkkaammaksi. Jumalan henki liikkui taivaassa vetten päällä. Ihmeen armaana hymyili Hänen ijankaikkinen luomispäivänsä aamu.

Seitsemän Ilmestyskirjan enkeliä seiso i sadesuihkussa, veden selällä. Heidän edessän s eisoivat enkelit Mikael, Gabriel ja Raphael ja takana loistavat Cherubimien ja Seraphimien enkelijoukot. Hartaina katselivat he Jumalan suurta luomistyötä. He ihmettelivät Hänen suuruuttansa. Hänen valtansa ja voimansa ihastutti heitä, kuin aurinko pitkästä pimeydestä sen valoon pääsystä vankia. Pieni aurinko oli astinlautana jokaisella, ja kädessä kirkas salamantuli. Heidän kirkkautensa oli suurempi sitä, jossa he säteilivät, niin että heidät eroitti siitä. Kuin kirkkaassa kylvyssä seisoivat he siinä suuressa valossa. Rauhan kellot soivat. Autuus oli kaunis kukka.

Jumalan henki avasi silloin enkeleillensä kaikkeuden näköalaksi. Riemulaululla kiittivät enkelit Häntä ja tervehtivät suurta kaikkeuden näkyä. Sitä osottaen selitti enkeli Gabriel:

– “Äärettömänä avautuu eteemme maailman kaikkeus. Olemattoman lyhyinä haihtuvat siihen kaiken ajatuksen kantomatkat. Tomuhitusta vähempi on siinä ihmispoloisen mielikuvituksen karkelopiiri.

“Rajattomana ja rannattomana ilmestyy Jumalan henki.”

Mikael (jatkaa näköalaa osottaen):

– “Kirkkaana tähtipalona avautuu maailmoiden ikilento. Silmän-kantama on meillä nyt rajaton. Tähti kiiluu tähden, aurinko auringon takana, niin ettei rakoa jää välille. Kaikkeus hohtaa yhtenä kirkkaana tulena, yhtenä aurinkona.

“Jumalan kunnia ja kirkkaus täyttävät koko äärettömyyden.”

Raphael:

– “Huimaten heittäytyvät tähdet radoillansa. Tuhannet sisärustähdet yhtyvät eri maailmoiksi, karkeloiden toistensa keralla. Tuhannet niin muodostuneet maailmat yhtyvät maailmakunniksi. Miljoonine tähtinensä kierivät ne toisten maailmakuntien seassa. Tuhannet maailmakunnat yhtyvät maailmaryhmiksi. Hirmulaitteina syöksyvät ne toisten maailmaryhmien lomitse. Uudet loppumattomat ryhmytykset alkavat. Kaikki suurenee äärettömiin. Lukemattomat maailmayhtymät muodostavat kokonaisuutensa kukin. Ne kiertävät toisiansa, muodostavat loppumattomiin suurenevia yhtymiä, sillä kaikkeus on yksi kokonaisuus. Ei mikään ole yksin. Kaikki kiertää kaiken mukana ja kaiken osana. Kaikki yhdessä on kaikkeus. Kaikki viskautuvat toistensa ympäri yksitellen ja kaiken osana. Ja se kaikki on tomuhitunen Jumalan edessä.

“Suuri on Jumala. Äärettömyys pakahtuu Hänen suuruudestansa.”

Gabriel:

– “Eikä yksikään aurinko, ei kuu, ei tähti kierrä ainoastaan omaa rataansa: Kukin syöksyy kaikkeuden jokaisen kierron mukana, aina määrättömyyttä myöten, sillä kaikkeus on kokonainen. Lukematonta tietä kirmaa jokainen samalla. Siksi on kunkin, hetken haihtuvimmassakin osassa kulkema matka määrätön, ja mittaamattoman rajaton niiden lennon nopeus. Eikä yksikään Hänestä pois pääse. Kaikkialla on Jumala mukana.

“Kaikkialla läsnäoleva on Jumala. Kaikkeus säteilee Hänestä pienenä kehänä, niinkuin valo auringosta.”

Mikael:

– “Kaikki löytävät tiensä, vaikka on vauhti rajaton, kiertämät lukua vailla ja edessä pilkkosen-pimeä. Lintusen emo tietää aikansa; sen puoliso ei erehdy laulussansa, ja nurmen ruoho tuntee elämänlakinsa. Ei myöhästy koskaan päivännousu. Kuu tietää hetkensä ja tähdet syttyvät taivaan tuliksi oikealla ajallansa. Kaikkea johtaa Jumalan sormi.

“Viisas ja kaikkivoipa on Jumala. Hän lainaa kaikelle valonsa. Hänestä virtaa ijäinen voima.”

Raphael:

– “Eikä mikään voi olla ijankaikkinen, ei mikään muu kuin Hän. Rajaton luku maailmoita häviää joka hetki. Auringot ehtyvät Hänen päiviinsä verraten nopeammin kuin sammuksiin tuikahtava kynttilä. Koko kaikkeus kiteilee niiden sammunnasta kuin tuikkiva tulivilinä. Yhtä rajaton luku syttyy alati uusia auringolta. Äärettömyys kipinöi niiden sytyntästä yhtenä tulikipinänä. Kaikki häviää. Kaikki syntyy häviöstänsä uudestaan. Eikä yksikään tiedä miksi, eikä voi kohtalollensa tietä osottaa, ei sille määrää panna.

“Tutkimaton on Hän ja syvä. Hänen viisautensa on mittamaton.”

Gabriel:

– “Hänessä kiertävät kaikki väärätkin polut. Hän on kaiken ojennus. Rangaistus puhkeaa rikoksesta kuin hedelmä kukkien kevätsuudelmasta. Onni seuraa hyvintekoa, kuin rauhallinen kuolema hyvää elämää.

“Vanhurskas on Jumala. Ei ainoatakaan rikosta jätä Hän rangailematta, ei hyvää tekoa palkitsematta.”

Mikael:

– “Hän lyö erehtyneen rangaistuksella takaisin luoksensa. Hän armahtaa sitä, joka Häneen palaa. Hän kuulee salaisen rukouksen ja huomaa tuskanhuudon. Hän ohjaa maailmoiden kiertoa ja johtaa hyttysen lentoa.

“Armollinen ja hyvä on Hän.”

Auringot, jotka olivat astinlautoina enkeleillä, alkoivat hiljaa kohota. Kuin hopea valkeassa tuleessa loistivat ne ja enkelit niillä... Ylinnä leijailivat Seraphimien ja Cherubimien enkelijoukot ihannassa pilvessä, kirkkaat pasuunat kädessä... He puhalsivat jaloita, puhtainta säveltä, armasta kuin kaunis uni... Kuuluvat kauniit kaiut... Armaimmat laulut hymisivät... Kirkkaus oli itse aurinkoa... Tuskin erotti siitä silmä enkeleitä.

Auringot kohottivat enkeleitä ylemmälle. Surren katselivat enkelit maan ihmisten elämää, joka avautui heidän edessään. Maan tomussa hääri ihmishenki, pyrkien kumminkin siitä ylenemään. Vapaana harhaili se kuin tuuli ja kumminkin oli se vanki, sillä tulitutkain oli joka askeleella edessä. Se oli ainoa vapaa ja se oli samalla suurin vanki. Myrskyt nousivat ja lakkasivat orjina... Salamet syttyivät ja sammuiivat käskystä... Kukka totteli elämänsä lakia ja lintu hautoi luonnonsäännöstä ikäänkuin sen pakottamana. Kaikkein teot ja elämä olivat ennalta säädetyt ja riippuivat niiden elämänlaista... Ihmishenki sai itse vaikuttimensa valita... Hän sai vapaasti valita siunauksen tai kirouksen...

Hänelle oli suotu vapaus kulkea Häneen joko ruoskan tai armon, onnen tai onnettomuuden alitse. Näkyä osottaen lausui Gabriel:

“Vinhasti säätämäänsä rataa
kirmaavat auringot ja kuut.
Vaan orjina ne kaikki mataa,
ja kaikkeuden ihmeet muut.
Vain ihmishenki – paitsi meitä –
vapaasti tietään käydä saa:
Saa kulkea hän harhanteitä
tai oikeata vaeltaa.”

Mikael:

“Vaan vaikka aatossiivin vinhoin
hän harhanteillään harhaileis
pois Hänen luotaan, Häntä inhoin,
niin matka Häneen aina veis.
Ei luotaan koskaan päästä taida,
kun hän on myöskin harhantie.
‘Tie laaja’ sekä ‘polku kaita’
Hänestä alkaa, Häneen vie,”

Raphael:

“Vaan niin kuin maailmoiden lento
on yksi kaikkeus rajaton,
niin myöskin ihmishenki hento
toiseensa kytkettynä on.
Kuin käärme taikka turman vaajat
toiselle toisen rikos lie:
se harhanteille joukot taajat
muassaan sortumahan vie.”

Kolmin:

“Kaikk’ kierii kyllä toisen mukaan
ja harhanteille johdattaa,
mut harhaan Hält’ ei joudu kukaan.
Vapaasti ihmishenki saa
sentähden käydä harhanteitä.
Ei oo niin suurta harhamaa,
jot’ ei Hän armollansa peitä,
aikansa konsa valkeaa.”

Armain ilta-aurinko punasi koko kaikkeuden. Kauniina, kuin olematonta äärtänsä ikävöiden, avautui se ihmishengen harhamaaksi. Vapaana värisi siinä punapalossa ihmishenki, kun kaikki muu kulki kahleissansa. Näkymättömäksi osaksi, harha-ajatuksiksi haihtui se kaikkeuden iltapunaan, itse etsien teitänsä siinä. Seitsemän enkeliä ylisti silloin ihmishengen vapautta, lausuen:

“Kahleissa kulkee myrskyn pauhut
ja maa ja päivä, sekä kuut
ja alku-usvain suuret sauhut,
salamat, kuolot, kaikki muut.
On ihmishenki yksin vapaa,
se, Korkein-Korkein, tahtos’ on.
Työn laatua sen, etkä tapaa,
sä itse määrää, Verraton.”

Kaikki enkelijoukot yhdessä:

“Vapaasti siksi harhantöillä
harhailkoon hän! Se tahtos’ on.
Sun luokses toki päivin, öillä
hän käy kuin vanki kahleeton.
Vapaasti: suoraan — kautta mutkain
hän saakoon aina haihattaa,
kun aina kohtaa tulitutkain
jokaista pahaa, harhamaa!”

Silloin kuului Jumalan ääni... Ihana punainen pilvi laskeusi enkelien ympärille... Siinä säteilivät he kirkkautena kirkkauden seassa... Jalka otti hiljaa aurinkoastuinlataan, siipi pilven punaan... Aurinko liiteli hiljaa, autuaiden unena, pilvi enkelilauluna... Vuori hohti, vesi välkkyi... Jumalan kunnia kirkasti kirkkaudenkin.

Jo soivat suuret laulut. Maat julistivat Jumalan kunniaa, taivas kantoi Hänelle kiitosta. Kaikkeus ylisti Häntä ja aika vierii Hänen virtensä.

Enkelien eteen avautui taas kaikkeus maailmantulena. Valkei-
ni ijankaikkinen luomis-aamu, joka ei koskaan päiväksiäkään ker-
keä. Riemuiten ylistivät enkelit Häntä. Kuin armain onni puhkesi
heistä ihastus. He lausuivat vuoroonsa:

Gabriel:

”Taas tänään, niin kuin kerran ennen
Sun luomisaamus’ armastaa.
Tietänsä vinhoin siivin mennen
rataansa mailmat pauhoaa.
Taivaalla vuoroon päiväyt kierii,
tai synkin pilvi salamoii,
taas vuoroon kuuhut siellä vierii,
tai tulvaa sieltä aamunkoi.”

Mikael:

”Sun käskystäsi kaikki soipi:
auringot kiertää radoillaan
ja pilvi tulta salamoipi,
tai vuotaa vettä tulvanaan.
Sa luot ja murskaat maailmoita,
Sa kostat kaikkein pahat työt.
Et salli huonees pilkkaajoin.
Tomuksi eteesi ne lyöt.”

Raphael:

”Kuin kotka kannat maailmoita
ylitse kuiluin hirveimpäin,

ja jotka käyvät harhansoita
Sa johdat hiljaa Itsees päin.
Sa ohjaat hurjan tähdenlennon
ja ihmis-aatteen siiven myös.
Sa hoidat linnunpojan hennon.
On ihmeen suuri Sinun työs.”

Kaikkeus vapisi. Pauhu kulki äärettömyyden äärtä etsiskellen. Kirkkaat salamatulet valaisivat sen tietä. Vinhemmin kuin arka aatos pauhasi jo ukkonen tulinsensa pitkäisen tietä. Jumala kutsui erehtyneitä.

Cherubimien ja Seraphimien enkelijoukot soittivat silloin pa-suunillansa Jumalan kunniaa. Ihana soiton pauhu vyöryi kirkkaana sävelpilvenä. Yhdeksän enkeliä veisasivat sen säestyksellä:

“On ihmeen suuri Sinun virkas.
Kaikkeus on työtäs tulvillaan.
Ei koskaan sammua päiväs kirkas,
ei pilves kuivu milloinkaan.
Käy pauhu: Kaikkeuden rantaa
pitkäisnä äänes pauhoaa.
Suo enkeleisi halpaim kantaa
näin Sulle aina kunniaa!”

Martva

Martva on Irmari Rantamalan mittavan *Harhama*-teossarjan toinen jakso, joka ilmestyi heti *Harhaman* perään vuonna 1909 kolmessa osassa. Teoksessa seurailaan toisiaan rakastavia nuorukaisia Oolavia ja Martvaa, joihin *Harhaman* aiemmassa osassa kirjoittama teos "Varotushuuto" tekee turmelevan vaikutuksen. *Harhama* itse esiintyy *Martvassa* vain sivuosassa, mutta mukana on myös aiemmista teoksista tuttu Perkele. Osa teoksesta on kirjoitettu säemuotoon, ja *Martvaa* voikin pitää yhtenä ensimmäisistä suomalaisista säeromaaneista.

Martva on ollut unohdettu teos, vaikka sitä edeltäneestä *Harhamasta* on kirjoitettu tutkimuksia sivutolkulla. *Martva* on ollut saatavana sähkökirjana, mutta Helmivyön laitos on ensimmäinen painettu uusintajulkaisu. *Martvan* toinen osa ilmestyy painettuna myöhemmin.

Teoksessa on Juri Nummelinin lyhyt esipuhe.

ISBN 978-952-7469-49-1



KANSI TIMO RONKAINEN